

УДК 364-43+378-057.875

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.22>

Валентина НИКОЛАЄВА

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044
ORCID: 0000-0003-4594-303X

Олена МОМОТОК

старший викладач кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, Херсонський національний технічний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29016
ORCID: 0000-0002-5817-384X

Маргарита ФРОЛОВА

старший викладач кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29016
ORCID: 0000-0002-6650-053X

Бібліографічний опис статті: Николаєва, В., Момоток, О., Фролова, М. (2026). Формування професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 179–184, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.22>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти розвитку професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Формування професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників є критично важливим завданням закладів вищої освіти, оскільки соціальна робота за своєю суттю є ціннісно-орієнтованою та тісно пов'язаною з відповідальністю перед окремими особами, групами та суспільством у цілому. Дослідження ґрунтується на розумінні професійної етики як невід'ємного компонента професійної компетентності, що забезпечує прийняття відповідальних рішень, дотримання етичних стандартів та ефективну взаємодію з клієнтами у складних соціальних ситуаціях.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності авторської освітньої програми, спрямованої на підвищення рівня професійно-етичних компетентностей студентів спеціальності «Соціальна робота».

Для досягнення цієї мети було використано комплекс методів дослідження, зокрема: теоретичний аналіз наукових джерел, анкетування, опитування, педагогічне спостереження, а також методи кількісного та якісного аналізу даних. Проведено порівняльний аналіз рівнів сформованості професійно-етичної компетентності до і після впровадження педагогічного впливу.

Результати дослідження демонструють позитивну динаміку ціннісних орієнтацій студентів, їхніх етичних установок та готовності дотримуватися професійних етичних стандартів у майбутній професійній діяльності й впровадження авторської програми сприяє вищому рівню усвідомлення професійної етики, розвитку моральної відповідальності та здатності застосовувати етичні принципи у практичних ситуаціях.

Висновки дослідження можуть бути використані для вдосконалення змісту та методів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійно-етичні компетентності, соціальна робота, етичні цінності, гуманізм, емпатія, педагогічні технології, рефлексія, компетентнісний підхід.

Valentyna NYKOLAIEVA

Doctor of Public Administration, Professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution "Pryazovskyi State Technical University", 29 Gogol str., Dnipro, Ukraine, 49044
ORCID: 0000-0003-4594-303X

Olena MOMOTOK

Senior Lecturer at the Department of Economics, Entrepreneurship and Economic Security, Kherson National Technical University, 11 Instytutska str., Khmelnytskyi, Ukraine, 29016
ORCID: 0000-0002-5817-384X

Marharyta FROLOVA

Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Local Self-Government, Kherson National Technical University, 11 Instytutska str., Khmelnytskyi, Ukraine, 29016
ORCID: 0000-0002-6650-053X

To cite this article: Nykolaieva, V., Momotok, O., Frolova, M. (2026). Formuvannia profesiino-etychnykh kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of professional and ethical competencies of future social workers in higher education institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 179–184, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.22>

FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCIES OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The formation of professional and ethical competencies of future social workers is a crucial task of higher education institutions, as social work is inherently value-oriented and closely connected with responsibility for individuals, groups, and society as a whole. The article examines the theoretical and practical aspects of developing professional and ethical competencies of future social workers in higher education institutions. The study is based on the understanding of professional ethics as an integral component of professional competence that ensures responsible decision-making, adherence to ethical standards, and effective interaction with clients in complex social situations.

The research aims to substantiate and experimentally verify the effectiveness of an author's educational program designed to enhance the level of professional and ethical competencies among students majoring in social work. To achieve this goal, a set of research methods was employed, including theoretical analysis of scientific sources, questionnaires, surveys, pedagogical observation, and methods of quantitative and qualitative data analysis. A comparative analysis of the levels of professional and ethical competence formation before and after the implementation of the pedagogical intervention was conducted.

The results of the study demonstrate a positive dynamic in students' value orientations, ethical attitudes, and readiness to follow professional ethical standards in their future professional activities. Statistical verification using Pearson's chi-square test and Student's t-test confirmed the significance of the observed changes. The findings indicate that the implementation of the author's program contributes to a higher level of awareness of professional ethics, the development of moral responsibility, and the ability to apply ethical principles in practical situations.

The conclusions of the study can be used to improve the content and methods of professional training of future social workers in higher education institutions.

Key words: professional and ethical competencies, social work, ethical values, humanism, empathy, pedagogical technologies, reflection, competence-based approach.

Актуальність проблеми. Сучасні соціально-економічні трансформації, глобалізаційні процеси та зростання соціальних ризиків зумовлюють підвищені вимоги до професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Соціальна робота як професійна діяльність спрямована на підтримку вразливих категорій населення, захист прав людини, сприяння соціальній інтеграції та подолання соціальних проблем. У зв'язку з цим особливої актуальності

набуває питання формування професійно-етичних компетентностей бакалаврів соціальної роботи в процесі їх освітньої підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної ідентичності соціального працівника широко представлена у працях українських учених А. Андрющенка, С. Ілініч, Т. Семигіної, С. Горбунової-Рубан, Н. Ляшкової, С. Садрицької, О. Столярик, М. Букач, О. Лісовця, Т. Мазур. У їхніх дослі-

дженнях обґрунтовано значення професійних знань, ціннісних орієнтацій і соціальної відповідальності у процесі професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Етичні аспекти професійної діяльності соціальних працівників висвітлено в працях вітчизняних науковців О. Балдинюк, С. Роєнко, Н. Сорокіної, Л. Сорокіної, які акцентують увагу на ролі професійної етики, моральних принципів та етичної відповідальності у взаємодії з клієнтами.

Серед зарубіжних дослідників варто виокремити Ф. Рімера (F. Reamer), С. Юуярві (S. Juujarvi), Х. Луостарі (H. Luostari), які розглядають етичність як чинник підвищення ефективності соціальної роботи та як основу довіри між фахівцем і клієнтом. Okремі аспекти професійної етики соціального працівника досліджують також К. Олійник і В. Петрук, зосереджуючись на впливі етичних норм на цінності та поведінку спеціаліста.

Українські вчені (Н. Губа, О. Андрющенко, І. Бех, Г. Пруденко та ін.) підкреслюють значущість рефлексії, самоконтролю та відповідальності як основ професійної надійності, тоді як Т. Лях, В. Жуков, О. Безпалько, Г. Балл та ін. наголошують на провідній ролі гуманістичних цінностей у формуванні професійної ідентичності.

Разом із тим, у наукових дослідженнях недостатньо висвітленими залишаються питання цілеспрямованого формування професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності професійно-етичних компетентностей бакалаврів соціальної роботи та аналіз особливостей їх формування в процесі освітньої підготовки у закладах вищої освіти, а також визначення ключових умов ефективної реалізації компетентнісного підходу у фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти є однією з ключових проблем сучасної педагогічної науки та практики, що зумовлено зростанням соціальних викликів, ускладненням соціальної

структури суспільства та підвищенням вимог до якості соціальної допомоги. У контексті трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні та світі, професійна діяльність соціального працівника набуває особливої значущості, оскільки безпосередньо спрямована на підтримку найбільш уразливих категорій населення. Саме тому формування не лише фахових знань і практичних умінь, а й професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників стає пріоритетним завданням закладів вищої освіти.

У науковій літературі поняття «професійна компетентність» трактується як здатність особистості успішно виконувати професійні функції на основі інтеграції знань, умінь, досвіду та особистісних якостей. С. Садрицька розглядає компетентності як інтегральну характеристику особистості фахівця, що визначає його здатність ефективно розв'язувати професійні завдання на основі поєднання теоретичних знань, життєвого та професійного досвіду, з урахуванням власних ціннісних орієнтацій і індивідуальних здібностей (Садрицька, 2022, с. 15).

Професійна діяльність соціального працівника базується на ключових ціннісних категоріях, серед яких гуманізм, відповідальність, емпатія та рефлексія. Вони забезпечують повагу до гідності клієнта, усвідомлене прийняття рішень, здатність до співпереживання та постійне професійне самовдосконалення. Важливими також є етичність і готовність до взаємодії з іншими фахівцями задля надання комплексної соціальної допомоги. Професійну компетентність фахівця соціальної сфери І. Кулик визначає як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає здатність творчо і нестандартно вирішувати проблеми, нести відповідальність за наслідки своєї роботи, професійне зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти (Кулик, 2022, с.204).

У цьому контексті професійно-етичні компетентності розглядаються як ключовий компонент професійної готовності майбутнього фахівця, що забезпечує гуманістичну спрямованість його діяльності, відповідальність за прийняті рішення та дотримання етичних стандартів у роботі з клієнтами.

Українські науковці визначають професійну етику соціального працівника як систему про-

фесійно-етичних цінностей, принципів і норм поведінки, що відображаються у свідомості фахівців та регулюють їхні взаємини з клієнтами, колегами й суспільством загалом (Сорокіна, & Сорокіна, 2025, с.224).

Таке розуміння професійної етики підкреслює її регулятивну роль у практичній діяльності соціального працівника та значення для прийняття професійних рішень.

Науковці зазначають, що професійна діяльність соціального працівника потребує не лише високого рівня фахової підготовки та емоційної стійкості до кризових ситуацій і постійної напруги, але й супроводжується підвищеним ризиком емоційного виснаження, вторинної травматизації та професійного вигорання (Столярик, Семигіна, 2023; Gusak N, Martin, Sousa, 2024).

Актуальність формування професійної етики зумовлена здійсненням соціальної роботи в умовах морального вибору, конфлікту цінностей і високого емоційного навантаження. За сучасних викликів особливого значення набуває етична готовність майбутніх соціальних працівників до діяльності в кризових та міжкультурних умовах, важливим складником якої є емоційна стійкість, що запобігає професійному виснаженню й деформації.

Емоційна стійкість майбутнього соціального спеціаліста пов'язана з розвитком емоційного інтелекту, умінням усвідомлювати й регулювати власні емоції та адекватно реагувати на емоційні стани клієнтів із дотриманням професійної дистанції. Професійна діяльність ґрунтується на принципах гуманізму, що передбачають повагу до гідності людини, емпатійне й толерантне ставлення та партнерську взаємодію. Поєднання емоційної стійкості з гуманістичними цінностями сприяє ефективності соціальної допомоги й запобігає професійному вигоранню.

У цьому контексті, за позицією О. Гнатчук, К. Шестакової та С. Яремчук, гуманізм розглядається як провідний принцип соціальної роботи, орієнтований на потреби клієнта, емпатію та партнерські взаємини, що забезпечують результативність соціальної підтримки (Гнатчук, Шестакова, Яремчук, 2022).

Розвиток професійно-етичних компетентностей тісно пов'язаний із формуванням рефлексивних здібностей студентів, що дає змогу усвідомлювати власні цінності, критично оці-

нювати професійну поведінку та дотримуватися етичних стандартів у практичній діяльності.

На думку І. Зубіашвілі та О. Лавренко, рефлексія є розумовим раціональним процесом, спрямованим на аналіз, розуміння та усвідомлення особистістю самої себе, власних дій і поведінки, мовлення, життєвого досвіду, почуттів і станів, здібностей, рис характеру та міжособистісних взаємин. (Зубіашвілі, Лавренко, 2022, с.42).

Етичні засади діяльності фахівця соціальної сфери тісно пов'язані з відповідальністю за власні дії, дотримання професійних норм і результати взаємодії з клієнтами. Відповідальність перед клієнтом полягає у сприянні його самореалізації шляхом добору адекватних методів відповідно до індивідуальних потреб (Балдинюк, Роєнко, 2022, с.15).

Освітнє середовище закладу вищої освіти відіграє ключову роль у формуванні професійно-етичних компетентностей, поєднуючи навчально-пізнавальну діяльність із моральним і особистісним розвитком студентів. Ефективність цього процесу зростає за умови модернізації освіти, орієнтованої на інтеграцію теорії, практики та особистісного становлення майбутніх соціальних працівників.

Зокрема, у вищих навчальних закладах необхідно впроваджувати інноваційні форми та методи навчання, такі як тренінги, майстер-класи, проблемно-орієнтоване та проєктне навчання, аналіз кейсів із реальної соціальної практики, рольові та ділові ігри, моделювання професійно-етичних ситуацій.

На основі наукового аналізу та узагальнення практичного досвіду розроблено авторську тренінгову програму формування професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних фахівців у закладах вищої освіти.

Програма має поетапну структуру та поєднує теоретичний, практичний і рефлексивний компоненти. Вступний етап спрямований на актуалізацію етичних цінностей і мотивацію до професійного саморозвитку; основний – на засвоєння етичних норм, аналіз професійно-етичних ситуацій і формування навичок етично виваженого прийняття рішень; завершальний – на розвиток рефлексії, самоконтролю й саморегуляції професійної поведінки. Реалізація програми ґрунтується на інтерактивних методах навчання (тренінгові вправи, рольові ігри, аналіз

кейсів, групові дискусії, мозкові штурми, рефлексивні практики), що забезпечують активну участь студентів і сприяють формуванню готовності до відповідальної професійної діяльності.

Як приклад подано кейс з авторської програми, спрямований на аналіз змодельованої професійно-етичної ситуації, пов'язаної з конфліктом інтересів у діяльності соціального працівника. Ситуація передбачає надання соціальних послуг сім'ї, один із членів якої є давнім знайомим фахівця та просить прискорити отримання допомоги з порушенням установлених процедур. Аналіз кейсу полягає у виявленні конфлікту інтересів, оцінці можливих варіантів професійної поведінки та обґрунтуванні етично виваженого рішення відповідно до стандартів соціальної роботи. Опрацювання кейсу сприяє формуванню здатності майбутніх фахівців ухвалювати відповідальні професійно-етичні рішення та запобігати подібним ситуаціям у практичній діяльності.

З метою перевірки ефективності впровадження авторської програми, спрямованої на формування професійно-етичних компетентностей, було здійснено порівняльний аналіз рівня їх сформованості до та після реалізації педагогічного впливу. Порівняння результатів дозволило визначити динаміку змін досліджуваних показників, а також оцінити результативність запропонованої програми в освітньому процесі розглянуто у таб.1.

Аналіз даних, поданих у таблиці, свідчить про позитивну динаміку рівня сформованості професійно-етичних компетентностей респондентів після впровадження авторської програми. Зокрема, спостерігається суттєве зростання частки здобувачів освіти з високим рівнем усвідомлення важливості професійно-етичних норм, а також готовності керуватися ними у навчально-професійній діяльності.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що етична складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є важливим чинником їх фахового становлення у закладах вищої освіти. Ефективність цього процесу визначається змістом освіти, методами навчання, організацією практичної підготовки, а також морально-ціннісною спрямованістю освітнього середовища. Реалізація зазначених умов сприятиме підготовці соціальних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на засадах етики, гуманізму та соціальної відповідальності, що є надзвичайно важливим для розвитку сучасного суспільства.

Доведено ефективність впровадження авторської програми, спрямованої на формування професійно-етичних компетентностей, що підтверджується позитивною динамікою показників ціннісних орієнтацій, етичної свідомості та готовності студентів дотримуватися професійно-етичних норм у майбутній діяльності.

Таблиця 1

Результати анкетування щодо сформованості професійно-етичних компетентностей до та після впровадження авторської програми (у %)

Запитання	Варіанти відповідей	До впровадження програми	Після впровадження програми
1. Важливість дотримання професійно-етичних норм	Дуже важливо	32 %	58 %
	Важливо	41 %	34 %
	Частково важливо	21 %	8 %
	Неважливо	6 %	0 %
2. Частота керування етичними принципами	Завжди	28 %	55 %
	Часто	39 %	33 %
	Інколи	25 %	12 %
	Ніколи	8 %	0 %
3. Готовність діяти відповідно до етичних стандартів	Повністю готовий(а)	26 %	52 %
	Скоріше готовий(а)	42 %	36 %
	Скоріше не готовий(а)	22 %	10 %
	Не готовий(а)	10 %	2 %
4. Зміни після впровадження програми	Суттєво підвищився	–	48 %
	Дещо підвищився	–	37 %
	Не змінився	–	13 %
	Знизився	–	2 %

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаються у поглибленому вивченні можливостей інтеграції професійно-етичних компо-

нентів у зміст фахових дисциплін, розробленні інноваційних педагогічних технологій формування етичної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2022, № 12. С. 14–23. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-02>
2. Кулик І. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери в процесі навчання у ВНЗ. URL: <https://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4711/1/.pdf>
3. Сорокіна Н., Сорокіна Л. Етичні аспекти професійної діяльності соціального працівника: виклики сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. (1(56)). 223–227. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.223-227>
4. Столярик О. Ю., Семігіна Т. В. Інтеграція компетентності самопіклування в освітні програми підготовки соціальних працівників: шлях до професійної стійкості. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816>
5. Gusak N., Martin J., Sousa C. Reflections from a seminar series supporting Ukrainian social workers in time of war: Professional solidarity and human rights. *Journal of Human Rights and Social Work*, 2024. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z>
6. Гнатчук О., Шестакова К., Яремчук С. (2022) Використання принципів гуманізму в соціальній роботі. *Social Work and Education*, Vol. 9, No 2. Pp. 188–196. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.1>
7. Зубіашвілі І., Лавренко О. Соціальна рефлексія як основа механізму економічної соціалізації особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. № 2 (26) 2022. <https://doi.org/10.31108/2.2022.2.26.5>
8. Балдинюк О., Роечко С. Соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери крізь призму деонтології. *Ввічливість. Humanitas*, 2023. № 1. С. 13–20. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.2>

REFERENCES

9. Sadrytska, S. V. (2022). Profesiini kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv: zmina priorytetiv v umovakh viiny [Professional competencies of social workers: changing priorities in wartime]. *SOCIOPROSTIR: Mizhdystsyplinaryni elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*, No. 12, 14–23. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-02> [in Ukrainian].
10. Kulyk, I. V. (n.d.). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery v protsesi navchannia u VNZ [Formation of professional competence of future social sphere specialists in the process of higher education]. Available at: <https://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4711/1/.pdf> [in Ukrainian].
11. Sorokina, N., Sorokina, L. (2025). Etychni aspekty profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka: vyklyky sohodennia [Ethical aspects of professional activity of a social worker: current challenges]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota*, Vol. 1, No. 56, 223–227. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.223-227> [in Ukrainian].
12. Stoliaryk, O. Yu., Semyhina, T. V. (2025). Intehratsiia kompetentnosti samopikluvannia v osvithni prohramy pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv: shliakh do profesiinoi stiikosti [Integration of self-care competence into educational programs for social workers: a path to professional resilience]. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816> [in Ukrainian].
13. Gusak, N., Martin, J., Sousa, C. (2024). Reflections from a seminar series supporting Ukrainian social workers in time of war: Professional solidarity and human rights. *Journal of Human Rights and Social Work*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z>.
14. Hnatchuk, O., Shestakova, K., Yaremchuk, S. (2022). Vykorystannia pryntsyypiv humanizmu v sotsialnii roboti [The use of humanistic principles in social work]. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 2, 188–196. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.1> [in Ukrainian].
15. Zubiashvili, I., Lavrenko, O. (2022). Sotsialna refleksiiia yak osnova mekhanizmu ekonomichnoi sotsializatsii osobystosti [Social reflection as the basis of the mechanism of economic socialization of the individual]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, No. 2 (26). DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2022.2.26.5> [in Ukrainian].
16. Baldyniuk, O., Roienko, S. (2023). Sotsialna vidpovidalnist fakhivtsiv sotsialnoi sfery kriz pryzmu deontologii [Social responsibility of social sphere specialists through the prism of deontology]. *Humanitas*, No. 1, 13–20. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.2> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026